

УДК 3.322

В.С. БЛІХАР

ВПЛИВ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ У ВІДНОСИНАХ ІЗ ЦЕРКВОЮ: ШЛЯХ ДО ОПТИМІЗАЦІЇ

Бліхар В'ячеслав Степанович – кандидат філософських наук, доцент завідувач кафедри філософії та політології Львівського державного університету внутрішніх справ

У статті обґрунтована доцільність та актуальність дослідження впливу органів державної влади на оптимізацію відносин з церквою, з огляду на її соціально-філософську інтерпретацію, що дозволяє трактувати формування особистості та суспільства в межах обумовленої співпраці між зазначеними інститутами.

Ключові слова: держава, органи державної влади, суспільство, церква, державно-церковні відносини.

В статье обоснована целесообразность и актуальность исследования влияния органов государственной власти на оптимизацию отношений с церковью, учитывая ее социально-философскую интерпретацию, что позволяет трактовать формирование личности и общества в пределах данного сотрудничества между двумя институтами.

Ключевые слова: государство, органы государственной власти, общество, церковь, государственно-церковные отношения.

In the article the feasibility and relevance of the study of the influence of public authorities to optimize the relationship with the church because of its social and philosophical interpretation, which allows us to treat the formation of the individual and society within this cooperation between state and church.

Keywords: government, public authorities, community, church, state-church relations.

© В.С. Бліхар, 2013

Постановка проблеми. Актуальність теми дослідження зумовлена, передовсім, неабиякою важливістю вивчення державно-церковних відносин, особливо щодо відносин між органами державної влади та церковним урядом. Україна в контексті Європейського союзу актуалізує подібні відносини з огляду на значимість їх впливу на формування особистості, суспільства та держави.

Шукаючи спільний знаменник для цих відносин, не слід трактувати органи державної влади поза контекстом їх походження, адже виникли вони не без причини і конкретного виміру. Як і сутність буття, органи державної влади протягом історичного періоду свого формування певною мірою підпадали під вплив численних об'єктивних і суб'єктивних чинників. До прикладу, в межах сучасного просторово-часового континууму людина мало замислюється над тими чинниками, які спричинилися до формування сутностей політико-соціального виміру.

Україна в контексті свого географічного, історичного становища безпосередньо має дотичність до європейських культури та менталітету, а щодо зворотнього боку цієї тези, то варто згадати і про взаємовплив. З упевненістю можемо ствердити, що історія формування Європи не уявляється поза межами впливу на неї християнської релігії, як і, зрештою, у цьому випадку не доводиться вбачати майбутнє Європи без урахування значимості християнських засад державотворення. Отже, християнський світогляд, окрім його європейського сліду, важливого значення набуває і в контексті формування громадянського суспільства та демократичної держави в Україні, беручи до уваги, передовсім, його соціально-філософський вимір.

Мета дослідження. Мета цієї наукової розвідки

полягає у дослідженні впливу органів державної влади на оптимізацію відносин з церквою.

Виклад основного матеріалу дослідження. Органи державної влади, що значною мірою підпадають під безпосередній чи опосередкований вплив морально-етичних та глибокодуховних антропологічних засад християнського світогляду, мають широку перспективу щодо конструктивної оптимізації суспільства у напрямі суспільного ідеалу. Адже суспільство, де кожна особистість має всі можливості для реалізації своєї трансцендентно-сенсової ідентичності в межах земного буття, поза сумнівом, наповнюватиме її розумінням, що вона живе у гармонійному середовищі.

Це, звісно, проектує увагу на антропоцентричний відбиток християнства у формуванні суспільства, влади та держави. Саме на антропоцентричну основу впливу християнства вказував Д. Доре: «Кожна людина, хоч які її вік і стать, етнічне походження і національна приналежність, ... має серце й душу, є особою і в ім'я цього заслуговує на всеосяжну повагу, на абсолютну повагу ... навіть більше: згідно з християнською вірою, чим слабшою, у небезпеці невизнаною, відкинутою є людина, тим на більшу пошану і повагу, допомогу і підтримку вона заслуговує» [1, с. 14].

Такі християнські і власне загальнолюдські глибинно-антропологічні ідеали є знаковими для характеристики тих представників державної влади, від яких, великою мірою, і залежить поступування та напрямок руху самої влади, що в міру специфіки своєї діяльності перебуває у такому становищі, коли змушена перетинатися і співпрацювати у різних площинах із багатьма інститутами. Доречно навести трактування впливу державної влади на церковні інституції А. Ісаєва [2, с. 94–98].

Дослідник опирався на твердження, що в історичному просторі взаємини між державою та Російською Православною Церквою були одним із головних пріоритетів їх функціонування, до того ж такі відносини суттєво впливали на визначення характеру функціонування елементів державного та соціального розвитку. Крім того, науковець визначає характер відношення між цими інститутами поняттям «суб'єкт–суб'єкт», тому він розглядав їх кризь призму концепції «державно-конфесійні (церковні) відносини (ДКВ), що є «сукупністю історично сформованих і видозмінених форм взаємозв'язків (політичних, юридичних, економічних, соціальних та культурних) між інститутами держави та церкви» [2, с. 94–95].

Очевидно, що відносини у політичній площині великою мірою залежать від рівня відношення інтересів і мети конкретних суб'єктів, які беруть участь у цих відносинах. Такі взаємини виражаються у найрізноманітніших формах: діалог, партнерство, співпраця, байдужість, суперництво, конфлікт, панування та підкорення. Що стосується сфери державно-церковних відносин, то необхідно зауважити, що їм, попри все, притаманні найбільш демократичні та конструктивні, з огляду на досягнення конкретних цілей, види – співпраця і партнерство. Як показує історія, такого рівня державно-церковних відносин можливо досягнути за умови подолання тривалого шляху найрізноманітніших патових форм взаємин, що в контексті свого логічного продовження нашоухують на усвідомлення своєї неефективності, оскільки завжди ставали всупереч головним цілям розвитку як органів державної влади, так і церковних інституцій.

Соціально-політична співпраця органів державної влади та церкви завжди будується на узгодженні взаємних інтересів суб'єктів-партнерів. У розробці як конкретних соціальних програм, так і соціально-філософських концепцій внесок кожної зі сторін у спільну справу розвитку близьких до ідеалу суспільних відносин є доволі значним. До прикладу, А. Ісаєв, попри певну позитивну динаміку розвитку державно-церковних відносин загалом, наводить ключові рекомендації щодо їх оптимізації у сьогодинішніх умовах: 1) вдосконалення нормативно-правової бази співпраці влади та конфесій у частині розробки стратегії діяльності державної політики щодо віросповідання; 2) участь церкви у діяльності відповідних комісій, комітетів та інших консультативних структур у виконавчих органах державної влади; 3) відпрацювання на теоретико-методологічному рівні таких форм відносин, як суспільна експертиза, соціальний грант та замовлення; 4) розроблення і реалізація для взаємовідносин сторін єдиного понятійного апарату, до того ж, як на побутовому так і на суспільному рівнях [2, с. 97].

Держава на своїй території великою мірою має можливість завдяки різноманітним чинникам, впливати на розвиток релігійного життя – і в позитивному, і в негативному значеннях. Одним із таких важливих чинників можуть бути податки. В цьому сенсі цікавими видаються думки І. Маслової [4, с. 108–110]. В контексті її дослідження період з

1946 до 1998 рр. у державно-церковних відносинах не був одноманітним: після певного пом'якшення з боку держави, спричиненого Другою світовою війною (боротьба Хрущова «проти пережитків минулого»), сформувалася відносно поміркована атеїстична пропаганда. У цей період податки у руках держави стали одним із ефективних засобів впливу на динаміку розвитку та функціонування церковних кадрів. Цікавим на думку дослідниці є факт, що людей, які працювали за наймом у церковних інституціях – бухгалтерів, сторожів, робітників свічкових майстерень, Міністерство фінансів СРСР прирівнювало до робітників підприємств та радянських службовців. Натомість іншою була урядова позиція щодо духовенства, яке оподатковувало відповідно до ст. 19 Указу із доходів некооперованих кустарів, де суми податку коливались від 3 % до 65 %. До прикладу, в селах священики мали сплачувати податок від 16 % до 40 % при фактичному доході від 500 до 2 тис. рублів на місяць. У невеличких містах, де дохід священнослужителів коливався у межах близько 2-4 тис., вони повинні були зобов'язані відраховувати податок у розмірі 40-50% від доходів; врешті, для великих міст, де доходи були найбільшими, – 5-10 тис. рублів на місяць, відповідно був і найбільший податок – 65 %.

Навіть більше, під час правління М. Хрущова податкова політика стосовно церковних структур стала ще жорсткішою. До тих, хто тією чи іншою мірою обслуговував церковну інституцію, для сплачування податку додалися і ті, хто співав у церковному хорі, регенти, органісти, й ті, хто отримував доходи від викладацької діяльності у релігійних навчальних закладах, і ті, які працювали в органах управління релігійних об'єднань. Це, своєю чергою, спровокувало чимало негараздів у державно-церковних відносинах. До прикладу, багато церковних громад парафії залишилися без регентів і церковних хорів, що, звісно, зовсім не сприяло розвитку церковно-духовного життя, поступово витісняючи церкву все далі і далі – на маргінес суспільного життя. Про духовну атмосферу того часу можуть яскраво свідчити слова, написані у листі-скарзі однієї пенсіонерки, яка колись працювала учителькою, скерованого до Президії Верховної Ради СРСР: «Я людина глибоко віруюча, прийшла в Трійцю у собор на ранішню службу і бачу, у лівому хорі сумні бабці, погано співають. Я запитала, чому сьогодні не всі у хорі і співає погано. А вони мені відповіли, що їх обклали податком, діло доходить до сліз» [4, с. 109].

З наведених вище наочних прикладів можемо вказати на неабияку значимість доброго наміру представників органів державної влади щодо формування міцних партнерських відносин із представниками церковної влади. На наше переконання, держава як суспільна інституція, у контексті її християнського трактування, покликана для служіння людському соціуму загалом і кожному індивідууму зокрема. Тому, більшою мірою, вона повинна спрямовувати свою діяльність на становлення найбільш оптимальних умов для функціонування складного суспільного організму. Крім того, необхідно підкреслити й значиму потребу в повній

кореляції зі сторони тих інституцій, із якими держава співпрацює.

Відтак у цьому контексті, зокрема в рамках державно-церковних відносин, показовим прикладом може бути звернення керівників християнських церков України до законодавців стосовно пропозиції запровадження в Україні нових способів реєстрації фізичних осіб. Це звернення стало реакцією на появу законопроектів «Про реєстрацію фізичних осіб в Україні» та «Про Єдиний реєстр персональних даних», за якими у новому загальному реєстрі фізичних осіб, які проживають на території України, акумулювалася б дуже велика кількість інформації, що стосується кожної особи. Такий стан речей торкається основних прав і свобод людини, серед яких не останнє місце займає право на віросповідання.

Відповідно до цих законопроектів, може бути створена ситуація довічного закріплення за кожною людиною певного цифрового коду, що може стати основною ознакою людини, відкинувши на задній план її особистість. Тому у згаданому зверненні, зокрема, зауважується: «За своєю суттю присвоєння людині знеособлюваного коду, який має використовуватись у всіх правовідносинах між державою та громадянином, а також між самими громадянами, суперечить християнському розумінню значення імені і в духовно-культурному плані розриває сув'язь поколінь» [3, с. 462].

Очевидно, що прагматичний підхід до використання ідентифікаційного номера (замість традиційних атрибутів особистості у суспільному вимірі) разом із практичною користю несе у собі чимало небезпек у багатьох інших вимірах, торкаючи навіть антропологічно-філософський вимір буття людської особистості. І навіть більше: досліджуючи детальніше означену проблему, можна простежити й інші негативні наслідки такого нововведення. До прикладу, існують поважні сумніви щодо захисту самої бази, крім того, залишається небезпека злочинного використання цієї бази даних стосовно як окремих «негодних» владі особистостей, так і держави загалом. Хоча практична користь такого нововведення, у певному сенсі, вбачається, адже контроль над суспільно небезпечними особами та явищами буде набагато вищим, але таким він залишатиметься і стосовно законослужняних громадян. Наявність цього факту, із великою часткою ймовірності, приведе до зміни їх соціо-психологічного та філософсько-антропологічного простору, і то не в бік покращення, стаючи каталізатором багатьох негативних загальносуспільних та психологічно проблематичних явищ у державі, що наважилася б застосувати подібні законопроекти на практиці. Необхідно зауважити, що навіть у державах, в яких насправді присутній високий ризик терористичної діяльності, як і висока повага до принципів демократичного суспільства, знаходять інші засоби для контролю над ситуацією у суспільстві, ніж засоби, які б характеризувалися тотальним накопиченням інформації стосовно їх громадян.

У випадку небезпеки щодо створення фактично передумов розвитку тоталітарного режиму голос представників релігійних інституцій звучить особливо виразно і є таким, що із церковною турботою застерігає перед небезпекою спрощеного підходу до вирішення різноманітних суспільних негараздів, зокрема шляхом тотального контролю над вільними людськими особистостями.

Тому, звертаючись до народних депутатів та своїх співгромадян, керівники християнських церков України закликають до усвідомлення ситуації, що склалася, не лише у перспективі прагматичної відносної користі, але і в багатьох інших вимірах буття людської особистості: «Пам'ятаймо про зазначену у Конституції нашої держави відповідальність перед Богом, перед минулими поколіннями, які передали нам духовну і культурну традицію, прізвище, ім'я й по батькові, та перед поколіннями майбутніми, які потенційно можуть опинитись у тоталітарному рабстві, виходу з якого в цьому житті не буде [3, с. 464].

Означений наявний та актуальний приклад є знаковим, позаяк висвітлює своєрідну неповноту рішень державної влади, яка, розв'язуючи проблему в якомусь одному вимірі, зовсім випускає з уваги зрушення, що можуть відбутися в інших вимірах існування суспільства. У такій ситуації з усією очевидністю стає зрозумілою потреба комплексного та інтеграційного підходу, за якого органи державної влади мали б також, у всякому разі, прислухатись до представників інших суспільних інституцій і навіть різноманітних спеціалістів, які мають те чи інше відношення до життєдіяльності як людської особистості зокрема, так і суспільства назагал. Навіть більше, у таких важливих питаннях обов'язково слід враховувати думку тих експертів, які в силу своєї діяльності мають справу із трансцендентно-аксіологічним виміром людського буття. Передовсім це відноситься до релігійних діячів, філософів і мислителів, для яких такий рівень буття є реалістично-важливим. І якщо голос перших, в силу присутності розвинутої адміністративно-ієрархічної церковної структури, що вже здобула певний авторитет у суспільстві, є часто почутий та врахований, то розпорошені голоси інших не мають такої ваги у суспільному просторі, і, в основному, вони ґрунтуються на авторитеті того чи іншого мислителя. У цьому сенсі видається перспективним об'єднання таких людей у громадські організації, із метою впливу на суспільство, виходячи із морально-етичних та аксіологічних принципів трансцендентного виміру буття.

Висновки. Державна влада через свої різноманітні та багатовекторні структури має реальну можливість як для прямого, так і для опосередкованого впливу на перебіг соціального-духовного життя своїх громадян. У цьому сенсі для представників державної влади головним залишається усвідомлення важливості формування внутрішньо-суспільних відносин на основі тих принципів, які своїми коріннями сягають ціннісної сфери буття.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Доре Д. Дух Європи : Лекція монсеньйора Джозефа Доре в Будапештському Католицькому Університеті / Джозеф Доре // Сопричастя. Міжнародний богословський часопис. – Липень-вересень, 2001. – №3. – С. 9–17.
2. Исаев А. В. Перспективы развития социально-политического партнерства органов государственной власти и Русской Православной Церкви : региональный аспект / А. В. Исаев // Материалы Международной научно-практической конференции «Социальное учение Церкви и современность» (12–13 мая). – Орел : Издатель Александр Воробьев, 2011. – С. 94–98.
3. Звернення керівників християнських церков України до законодавців і громадськості з приводу пропозиції запровадження в Україні нових способів реєстрації фізичних осіб // Соціально зорієнтовані документи Української Греко-Католицької Церкви (1989-2008) [Джерела християнського суспільного вчення та служіння, 1] / За заг. ред. Лесі Коваленко. – Львів: Вид-во Українського Католицького Університету, 2008. – С. 462–464.
4. Маслова И. А. Налогообложение священно- и церковнослужителей в Пермской епархии в 1946-1988 гг. / И. А. Маслова // Материалы Международной научно-практической конференции «Социальное учение Церкви и современность» (12–13 мая). – Орел : Издатель Александр Воробьев, 2011. – С. 108–110.